

วาทกรรมทำพระธาตุ: สังกะยวรรณกรรมว่าด้วย
ตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช*
THE DISCOURSE OF ROYAL PAGODA'S ESTABLISHMENT:
A LITERARY ARENA OF NAKHON SI THAMMARAT'S
LEGEND AND CHRONICLE

วันพระ สิบสกุลจินดา

Vanpra Seubsakulajinda

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย

Pornphan Khemakhunasai

พรไทย ศิริสาธิตกิจ

Pornthai Sirisatidkit

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

E-mail: s.vanpra@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์เชิงวิพากษ์การทำพระธาตุจากวรรณกรรมตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ในประเด็น ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมาย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราชที่มีการกล่าวถึงการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จำนวน 13 ฉบับ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ รวบรวมข้อมูล ค้นหาสาระสำคัญ จำแนก จัดกลุ่ม และตีความ โดยใช้แนวคิดวาทกรรมและอัตลักษณ์ในการวิเคราะห์และวิพากษ์ ผลการวิจัยพบว่า การทำพระธาตุมีความหมาย 2 นัย นัยแรก คือ การสร้างศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครอง นัยที่สองคือการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ผลิตชุตความรู้ 8 ชุด ได้แก่ 1) การผนวกการทำพระธาตุกับการสร้างเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน 2) การใช้พระนาม พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช 3) การเสริมบุญญาบารมีด้วยหัวเมืองสิบสองนักษัตร 4) การสร้างอำนาจครอบครองอาณาบริเวณที่เป็นอยู่ซ้ำซ้ำอย่างชอบธรรมผ่านการกลบนา 5) การแทรกเรื่องเล่าลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและการบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา 6) การอ้างเอาพุทธานุภาพและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเบื้องหลังของ

* Received 24 January 2023; Revised 20 February 2023; Accepted 23 February 2023

บุญญาธิการ 7) การเดินทางของฝูงคนและศรัทธาชนนอกปกครองไปช่วยทำพระธาตุ 8) เครื่องนมัสการมีค่าและการเป็นฐานทรัพยากรของเมือง โดยที่ยุคแรกเป็นความหมายของผู้ปกครองใช้การทำพระธาตุเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจนำ ยุคต่อมาศรัทธาชนใช้เรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา อำนาจเหนือธรรมชาติและความศรัทธาของฝูงคนเป็นเครื่องมือในการทำพระธาตุให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: วาทกรรมทำพระธาตุ, สังเวียนวรรณกรรม, ตำนาน, พงศาวดาร, นครศรีธรรมราช

Abstract

This research article aims to critical of the construction of Royal Pagoda in Nakhon Si Thammarat's Legend and Chronicle, focusing on the meanings, knowledge sets, and contestation for meaning, using a documentary research methodology by collecting data from historical and cultural texts pertaining to the creation of Royal Pagoda, a total of 13 papers. The research methodology employed in this study includes data collection, identification of key themes, categorization, grouping, and interpretation using the conceptual framework of discourse and identity for analysis and interpretation. The results of the research indicate that the meaning of constructing Royal Pagoda has two implications. The first implication is in the context of creating centers of political power, and the second implication is in the context of creating centers of Buddhism. This study produced eight sets of knowledge, including: 1) the connection between constructing Royal Pagoda and building cities, 2) the use of names, mandates, and rituals such as Phra Chao Asoke Maharaj, 3) the enhancement of prestige through the twelve constellations cities, 4) the creation of authority over rice barns and water reservoirs according to the principle of fairness through devotions. 5) The incorporation of storytelling within Buddhist scripture and the application of local custom name to align with significant places of Buddhism. 6) The utilization of Buddhist supernatural powers and transcendental authority as the foundation for acts of kindness. 7) The pilgrimage of the people and the faith of the lay community to assist in the construction of Royal Pagoda. 8) The value of religious artifacts and as a source of resources for the city. Initially, rulers used Royal Pagoda construction as a tool for creating governmentality, but in later

times, the lay community used Buddhist narrative and their own faith as tools for making Royal Pagoda the center of Buddhism.

Keywords: The Discourse of Royal Pagoda's Establishment, Literary Arena, Legends, Chronicle, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

องค์พระบรมธาตุเจดีย์หรือที่ชาวนครศรีธรรมราชเรียกกันทั่วไปว่า “พระธาตุ” เป็นพระสถูปทรงลังกาที่เชื่อกันว่าประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีศักดิ์เป็นพระเจดีย์ประธานของวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต เดิมองค์พระบรมธาตุเจดีย์ถือเป็นเขตพุทธาวาสประจำเมือง จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ในฐานะอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ ไปอาราธนาพระครูวินัยธร (นุ่น) เป็นหัวหน้า พร้อมคณะสงฆ์จากวัดเพชรจริก มาจำพรรษาเพื่อพิทักษ์รักษาศาสนสมบัติเป็นคณะแรก จึงได้ยกขึ้นเป็นวัดและพระราชทานนามว่า “วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร” ตามประกาศเรื่องการจัดระเบียบพระอารามหลวง ลงวันที่ 30 กันยายน 2458 ของแผนกสังฆการี กระทรวงธรรมการ (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2558)

องค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นปูชนียสถานสำคัญที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลากหลายศาสตร์ในการใช้เป็นพื้นที่ศึกษา ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ไม่เว้นแม้แต่ในด้านวิทยาศาสตร์ การศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นไปที่หลักฐานเชิงประจักษ์ ได้แก่ การสำรวจ ตรวจสอบ ค้นคว้าและวิจัยโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกลุ่มหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ ในขณะเดียวกันพบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานกลุ่มแรก หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่ได้รับการศึกษาและเผยแพร่อยู่ในปัจจุบันมีค่อนข้างน้อยกว่ามาก ทั้งที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ทรงคุณค่าและควรยิ่งที่จะอนุรักษ์ (เริงวุฒิ มิตรสุริยะ, 2552)

หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่มักถูกใช้อ้างอิงเพื่อศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบัน ได้แก่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเนื่องในงานปลงศพนางเทพนรินทร์ (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) พ.ศ. 2471 (ต่อไปใช้ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2471) ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเนื่องในงานประชุมเพลิงศพนางสาวพร้อม ณ นคร พ.ศ. 2481 (ต่อไปใช้ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2481) และพระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวน 1-4 หลักฐานกลุ่มนี้ มีโครงเรื่องหลักอยู่ที่การพรรณนาถึงการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ (ในดับบท

เรียกว่าการ “ทำพระธาตุ” ต่อไปจึงจะเรียกหลักฐานลายลักษณ์อักษรประเภทนี้ว่า “วรรณกรรมทำพระธาตุ”) ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่ละฉบับถูกคัดลอกและพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่อง กับทั้งหนึ่งในเอกสารกลุ่มนี้ ได้แก่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2471 ยังถูกใช้เป็นต้นธารให้กับการอธิบายความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชหลายรายการ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตำนานพงศาวดาร พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพระยารามราชท้ายน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมทำพระธาตุไม่ได้มีอยู่เพียงแค่ฉบับเดียว จากการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารโบราณ จารึก สมุดไทย ตูพระธรรมและคัมภีร์ไบลาน กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ โดยพระครูเหมเจติยาภิบาล วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ภายใต้โครงการสำรวจเอกสารปฐมภูมิประเภทสมุดข่อย พบว่า ยังคงมีต้นฉบับเอกสารโบราณที่แสดงโครงเรื่องหลักในทำนองเดียวกันอีกหลายรายการซึ่งยังไม่ได้รับการศึกษาและเผยแพร่ ในขณะที่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับที่ได้รับการเผยแพร่และยอมรับกันอย่างแพร่หลายดังกล่าวแล้วนั้น บางฉบับกลับไม่ปรากฏต้นฉบับในฐานข้อมูล (บัณฑิต ลีวชัยชาญ, 2560)

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง วรรณกรรมทำพระธาตุ: สังเวียนวรรณกรรมว่าด้วยตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นกระทำสำคัญที่จะทำให้เกิดข้อถกเถียงทั้งระดับวิชาการและท้องถิ่น บทความวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นค้นหาความหมายและชุดความรู้ของการทำพระธาตุบนสังเวียนวรรณกรรมของคนแต่ละกลุ่ม ว่าถูกผลิตสร้างขึ้นได้อย่างไร บนเงื่อนไขใด โดยคนกลุ่มใด และแตกต่างกันอย่างไร กับทั้งกระบวนการของการช่วงชิงความหมายของการทำพระธาตุของคนแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไร เพื่อกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงและตั้งข้อสังเกตอันจะเป็นประเด็นถกเถียงทางวิชาการในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เชิงวิพากษ์การทำพระธาตุจากวรรณกรรมตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ในประเด็น ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวิธีดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมการ รวบรวมวรรณกรรม จำนวน 13 ฉบับ โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกข้อมูลเฉพาะฉบับที่มีการกล่าวถึงการทำพระธาตุ
2. ขั้นตอนการดำเนินการ มีวิธีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 5 ขั้นตอน คือ รวบรวมข้อมูลค้นหาสาระสำคัญ จำแนก จัดกลุ่ม และตีความ โดยใช้แนวคิดวาทกรรมและอัตลักษณ์เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์และวิพากษ์

3. ขั้นตอนการนำเสนอผลการศึกษา เรียบเรียงผลการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และนำเสนอในรูปแบบการอธิบายเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์การทำพระธาตุจากวรรณกรรมตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ในประเด็น ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมาย ปรากฏผลดังนี้ วรรณกรรมทำพระธาตุ มีทั้งวรรณกรรมประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง ในจำนวน 13 ฉบับที่ใช้ศึกษามีการบัญญัติชื่อเรียกเป็น 4 ชื่อ ได้แก่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช และพระนิพนพานโสทร แต่ละชื่อประกอบด้วยวรรณกรรมสำนวนต่าง ๆ หลายสำนวน ชื่อในที่นี้จึงทำหน้าที่เป็นหมวดไปโดยปริยาย ได้แก่ วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 74, 77 และ พ.ศ. 2471 วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 75 และ พ.ศ. 2481 วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่ พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 1, 2, 36/ข และ 36/จ และวรรณกรรมทำพระธาตุหมวดพระนิพนพานโสทร ได้แก่ พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวน 1, 2, 3 และ 4 ซึ่งมีรายละเอียด แยกเป็น 2 ประเด็น ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความหมายและชุดความรู้ของการทำพระธาตุ

การทำพระธาตุในฐานะของตัวบทอันเป็นแหล่งผลิตความหมาย ไม่มีความเป็นเอกภาพโดยสมบูรณ์ มีการผลิตซ้ำในรูปแบบของวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรต่างสำนวนและจำนวนมาก ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ ย่อมหมายถึงสำนึก ความรับรู้ ความเข้าใจ ตัวตน โลกทัศน์ และความจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการของตัวบท ก็จะแปรผันไปตามความหมายและชุดความรู้ที่วรรณกรรมทำพระธาตุแต่ละฉบับผลิตสร้างขึ้นและมีผลเหนือสำนึกของผู้ที่เลือกยอมรับฉบับนั้น ๆ

เมื่ออ่านและสรุปสาระสำคัญจากวรรณกรรมทำพระธาตุทั้ง 13 ฉบับแล้ว สามารถจำแนกตามการให้ความหมายได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 การทำพระธาตุในความหมายของการสร้างศูนย์อำนาจทางการปกครอง ได้แก่ วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดตำนานและพงศาวดาร ประกอบด้วย ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 74, 77 และ พ.ศ. 2471 ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 75 และ พ.ศ. 2481 และพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 1, 2, 36/ข และ 36/จ กลุ่มที่ 2 การทำพระธาตุในความหมายของการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดพระนิพนพานโสทร ประกอบด้วย พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ 1, 2, 3 และ 4 ความหมายของการทำพระธาตุทั้ง 2 ความหมาย ถูก

นิยามโดยกลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มศรัทธาชนตามลำดับ ความหมายเหล่านั้นเชื่อมโยงกับการเกิดขึ้นของชุดความรู้อันเป็นเงื่อนไขในการการช่วงชิงความหมายระหว่างกัน มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การทำพระธาตุในความหมายของการสร้างศูนย์อำนาจทางการปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นความหมายที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มผู้ปกครองเพื่อสถาปนาอำนาจและเสริมบารมีของกลุ่มผู้ปกครอง ประกาศเสถียรภาพและความยิ่งใหญ่ของเมือง เปลี่ยนความคิด ความเชื่อของฝูงชนให้ยอมรับอำนาจทางการปกครอง และสร้างความชอบธรรมในการครอบครองอาณาบริเวณที่เป็นอยู่ซ้ำอู่น้ำ ด้วยชุดความรู้ชั้น 4 ชุด ได้แก่

1.1.1 การผนวกรวมเรื่องของการทำพระธาตุกับการสร้างเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน วรรณกรรมทำพระธาตุกลุ่มตำนานและพงศาวดารกล่าวถึงเหตุการณ์สร้างเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมกับการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ แสดงให้เห็นว่า การตั้งเมืองนครศรีธรรมราชเริ่มโดยการทำพระธาตุ การทำพระธาตุจึงมีความหมายเดียวกันกับการสร้างเมือง แสดงว่าการทำพระธาตุเป็นภารกิจสำคัญที่สุดของผู้ปกครองเพื่อจะเป็นสัญญาณว่าเมืองนครศรีธรรมราชได้เกิดขึ้นแล้วอย่างเป็นทางการ ซึ่ง 4 ใน 9 ของวรรณกรรมกลุ่มนี้ ได้แก่ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 74 และ พ.ศ. 2471 พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 36/จ และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2481 แสดงต้นกำเนิดของเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในคำทำนายของพระมหาเถรพรหมเทพที่ได้ถวายต่อพระเจ้าทนต์กุมารและพระนางเหมชาลาว่า ในอนาคตจะมีกษัตริย์มาตั้ง “กรุงเมืองใหญ่” ชื่อ “ศรีธรรมราชมหานคร” และก่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์สูง 37 วา ณ หาดทรายแก้ว คำทำนายนั้นระบุพระนามของกษัตริย์ว่าคือ “ศรีธรรมาโคกราช” การบัญญัติพระนามของกษัตริย์ขึ้นล้อรับกับพระนาม “อโศกมหาราช” แห่งเมืองปาฏลิบุตร ชมพูทวีป ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงเกรียงไกรทั้งทางด้านการเมืองและการเป็นอัครศาสนูปถัมภกต่อพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ให้เห็นว่าพญาศรีธรรมาโคกราชเป็นพระราชาผู้ทรงธรรม มีศาสนาเป็นนโยบายนำการเมืองเหมือนพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นวิธีการสร้างศรัทธาและความชอบธรรมในการปกครองราษฎรและเมืองน้อยใหญ่ใกล้เคียง กระบวนการสร้างตัวตนของพญาศรีธรรมาโคกราชให้มีภาพจำเดียวกันกับพระเจ้าอโศกมหาราชนี้ ดำเนินการผ่านการทำพระธาตุโดยที่ได้ชี้ตัวให้เชื่อและยอมรับด้วยการแสดงไว้ในพุทธทำนายในพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 36/จ ว่า

“...ยังมีพญาองค์หนึ่งชื่อพญาศรีธรรมโคกราช จะมาตั้งสถาน ณ หาดทรายทะเลรอบนั้น เป็นเมืองใหญ่ ชื่อเมืองศรีธรรมราชมหานคร แลพญาองค์นั้นจะก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งใหญ่เป็นพระมหาธาตุ สูง 37 วา โดยพุทธทำนายนี้แล...” (กรมศิลปากร, 2505)

1.1.2 การใช้พระนาม พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช แม้ในวรรณกรรมทำพระธาตุจะไม่ได้แสดงที่มาของการเฉลิมพระนามพระองค์เองเป็น “ศรีธรรมมาโคกราช” ขึ้นล้อรับกับพระนาม “อโศกมหาราช” อย่างตรงไปตรงมา แต่เมื่อวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโดยละเอียดจะเห็นว่า มีการถ่ายทอดคุณลักษณะส่วนบุคคลหลายประการของพระเจ้าอโศกมหาราชไว้กับพระราชกรณียกิจและจริยวัตรของพญาศรีธรรมมาโคกราชจนเสมือนว่าเป็นพระองค์เดียวกัน เช่น การกล่าวถึงสาเหตุของการที่พญาศรีธรรมมาโคกราช ทรงเจรจาหย่าศึกกับพระเจ้าอู่ทองว่า เพราะทรงคร่ำครวญถึงการตายของทหารจำนวนมาก ย้อนแย้งกับการได้ทรงประกอบพระราชกุศลอย่างมหาศาลไว้ก่อนหน้า ตรงกับเหตุผลในการเปลี่ยนพระราชหฤทัยของพระเจ้าอโศกมหาราชสู่การปกครองอย่างทรงธรรม คือ มาจากการที่ทรงสดสังเวทกับการตายของทหารและประชาชนในสงครามแคว้นกาลิงคะ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2471 ว่า

“...พระพญาศรีธรรมมาโคกราชดำริ(ท)ในพระไทยว่า ตัวเราได้สร้างพระเจดีย์ วิหาร แลก่อพระพุทธรูป...ปลูกพระศรีมหาโพธิ แลจำเริญพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช...ได้จำแนกแจกทานเป็นอันมาก แลทำศึกกันรู้พลล้มตายก็จะเป็นนาระเวรไปเป็นอันมาก จะขอเป็นไมตรีนั่งอาศน์เดียวกันกับท้าวอู่ทอง...” (กรมศิลปากร, 2505)

ข้อความนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นพระราชดำริถึงพระราชกรณียกิจทางด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการบำเพ็ญทานสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ ส่วนหลังเป็นจริยวัตรที่แสดงถึงการที่ทรงมีหิริโอตตบัพ ซึ่งทั้ง 2 ส่วนนี้รวมไปถึง “การทำพระธาตุ” ด้วยนั้น ต่างปรากฏเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญของพระเจ้าอโศกมหาราชเช่นกัน การผลิตซ้ำพระนามของพระเจ้าอโศกมหาราช ผ่านพระนามพญาศรีธรรมมาโคกราชนำมาซึ่งความรู้ในคุณลักษณะอันเป็นธรรมราชาของผู้ปกครองที่ใช้พระนามนั้น แต่ทว่า ความรู้นั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ผู้รับรู้เคยรับรู้กิตติศัพท์ของพระเจ้าอโศกมหาราชมาก่อน การเป็นนามธรรมเชิงสัญลักษณ์เช่นนี้ จึงจำเป็นต้องแสดงรูปธรรมผ่านการทำพระธาตุและสร้างเรื่องเล่าว่าด้วยบุญญาธิการขึ้นมาสนับสนุน เช่น การระบุพระนามไว้ในคำทำนายของพระมหาเถรพรหมเทพที่ได้กล่าวแล้ว และการได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์และพระวิษณุกรรมในการช่วยตกแต่งพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น

1.1.3 การเสริมบุญญาบารมีด้วยหัวเมืองสิบสองนักษัตร นอกจากพญาศรีธรรมมาโคกราช จะสั่งให้ “ทำอิฐทำปูน” สร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นทันทีเมื่อตั้งเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 74 และ พ.ศ. 2471 ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2481 และพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 36/จ ยัง

กล่าวถึงการสร้าง “เมืองสิบสองนักษัตรหัวเมืองขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร” (กรมศิลปากร, 2505) ในระหว่างการทำพระธาตุอีกด้วย แสดงว่าพระราชอำนาจที่เกิดขึ้นจากการบัญชาการการทำพระธาตุมีความชอบธรรมมากพอที่จะทำให้นครศรีธรรมราชเป็น “มหานคร” สถาปนาตนเองขึ้นเป็นศูนย์กลางเพื่อปกครองหัวเมืองอื่นได้โดยดุษณี กับทั้งการผลิตซ้ำพระนามของพระองค์ไปเป็นชื่อเมือง ได้กระชับความหมายของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างผู้ปกครองและเมือง เมื่อประกอบกับการถอดถ่ายอัตลักษณ์ของความทรงธรรมไปปรากฏเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญในการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้ว ความซับซ้อนเหล่านี้ทำให้เส้นแบ่งความเป็นเมือง ความเป็นผู้ปกครอง และความเป็นพระธาตุพราเลือน จนการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นอย่างเดียวกันกับการแสดงความภักดีต่อเมืองและผู้ปกครอง นำมาซึ่งสิทธิธรรมในการปกครองและประโยชน์ในการจัดการที่ทางและผู้คนอย่างเบ็ดเสร็จ

1.1.4 การสร้างอำนาจครอบครองอาณาบริเวณที่เป็นอยู่ซ้ำซ้อนอย่างชอบธรรมผ่านการกลัปนา สำหรับผู้ปกครองแล้ว การทำพระธาตุมีหน้าที่เป็นส่วนอารัมภบทเพื่อทำความเข้าใจสิทธิธรรมในการปกครองเท่านั้น ดังจะเห็นว่าวรรณกรรมทำพระธาตุกลุ่มตำนานและพงศาวดารจะใช้การทำพระธาตุเป็นส่วนนำเรื่อง ขณะที่เนื้อหาสำคัญอยู่ที่ส่วนของการกล่าวถึงการกลัปนาเพื่อจัดการพื้นที่และผู้คน ส่วนช่วงท้ายทำหน้าที่เป็นทำเนียบผู้ปกครอง จนอาจเรียกวรรณกรรมกลุ่มนี้ได้อีกอย่างว่าเป็นวรรณกรรมกลัปนาหรือตำรากลัปนา ซึ่งการกลัปนา เป็นเรื่องของผู้ปกครองที่จะต้องเข้าไปจัดระเบียบพื้นที่และระบบโครงสร้างทางการปกครองภายในด้วยวิธีการแบ่งปันที่ดิน กำหนดลักษณะการใช้สอย เกณฑ์คนเข้าไปทำงาน เรียกว่าข้าพระโยมสงฆ์ แต่งตั้งผู้กำกับดูแล และกำหนดให้พระสงฆ์เป็นผู้รับผลประโยชน์ในทางหนึ่งเป็นการสร้างระบบการปกครองที่ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างคณะสงฆ์กับผู้ปกครอง อีกทางหนึ่งเป็นการยืนยันอำนาจของผู้ปกครองที่มีอยู่เหนือคณะสงฆ์ในฐานะผู้จัดสรรผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ก่อนกลัปนาผู้ปกครองจะต้องเข้าไปมีบทบาทในฐานะบัญชาการให้มีการสร้าง ซ่อม หรือไม่ก็เฉลิมฉลององค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อสร้างสิทธิธรรมในการปกครองเข้าไปจัดระบบระเบียบที่ทาง ผู้คน และบ้านเมืองอย่างเบ็ดเสร็จ การทำพระธาตุในความหมายของการสร้างศูนย์อำนาจทางการปกครอง และผลลัพธ์จากชุดความรู้ของผู้ปกครองว่าด้วยการเป็นเจ้าของผลงานการทำพระธาตุนี้ ทำให้พระนาม “ศรีธรรมมาโคกราช” ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านการเป็นราชทินนามของผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่แรกสร้างเมืองไปจนถึงสิ้นสุดสถานะความเป็นเมือง โดยผู้ใช้ราชทินนามนี้คนสุดท้ายคือ พระยาศรีธรรมมาโคกราช ชาติเดโชชัย มหาสุริยาธิปัตติ อภัยพิริยปราชกรมพาหุ หรือเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2384 - 2410) ที่รู้จักกันในนามเจ้าพระยานครน้อยกลาง

1.2 การทำพระธาตุในความหมายของการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา เป็นความหมายที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มศรัทธาชนเพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ทำพระธาตุเข้ากับพุทธประวัติ อธิบายเบื้องหลังความสำเร็จในการทำพระธาตุของพญาศรีธรรมมาโคกราช แสดงพลังศรัทธาของฝูง

ชนและศรัทธาชนนอกปกครองซึ่งเป็นกำลังสำคัญทั้งก่อน ขณะ และหลังทำพระธาตุ ด้วยชุดความรู้ ขึ้น 4 ชุด ดังนี้

1.2.1 การแทรกเรื่องเล่าลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและการบัญญัติภูมินามให้สอดคล้องกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นผลลัพธ์จากส่วนผสมระหว่างวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์ภูววงศ์ สิทฺธิคนิทาน ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ คัมภีร์สังคีตวงศ์ ปฐมสมโพธิกถา คัมภีร์ศาสนวงศ์ รวมถึงคัมภีร์ท้าวธาตุนววงศ์ กับบันทึกเหตุการณ์สำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช โดยที่แทรกคติพื้นถิ่นลงไปบ้างประปราย เช่น พญาครุฑ พญานาค ยายมด งูคายแก้ว พิธีทำขวัญพระธาตุ เป็นต้น การอาศัยเงื่อนไขและกรอบคิดที่เป็นประวัติศาสตร์โดยเฉพาะการเดินเรื่องแบบลำดับเหตุการณ์ (Chronology) เพื่อเชื่อมโยงแต่ละฉากเข้าด้วยกัน ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมทำพระธาตุในตอนต้นซึ่งยืมมาจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาสมจริงขึ้น เมื่อเหตุการณ์อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปจนถึงสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏรวมอยู่ในนั้น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งควรจะให้ความหมายไปในทางการฉายภาพสะท้อนภูมิหลังทางความคิดและความเชื่อของกลุ่มผู้บันทึก กลับถูกเปลี่ยนสถานะเป็นสาระทางประวัติศาสตร์ จนทำให้แม้การบัญญัติภูมินามของ “หาดทรายแก้ว” จะซ้อนทับพื้นที่อันมีลักษณะทางภูมิประเทศเป็น “โคก” แต่ภาคปฏิบัติการของความหมายก็ยังก่อรูปขึ้นได้สำเร็จ ผลจากความสำเร็จนั้นคือการประกาศความเท่ากันระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับศรีลังกาผ่านภูมินาม “หาดทรายแก้ว” ที่แปลและเทียบได้ความหมายเดียวกับ “รุวันเวลิ” ทำให้การสถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้วแสดงความสำคัญและศักดิ์เท่ากับมหาสถูปรุวันเวลิแห่งเมืองอนูราชปุระ ประกอบกับการที่พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลखที่ 2 แพร่พรายความพยายามในการจำลองความเป็นศรีลังกาในรูปของการออกชื่อเมืองของศรีมหาราชาว่า “เมืองลังกา” บทบาทของเมืองนี้คล้ายกับเมืองพิษณุโลกในสมัยอยุธยา วรรณกรรมทำพระธาตุฉบับดังกล่าวให้ความหมายว่าเป็นเมืองสำคัญทางทิศตะวันตกที่เมื่อภายในเมืองนครศรีธรรมราชเกิดวิกฤต ผู้คนก็จะหลบหนีภัยขึ้นไปอยู่ตาม “ช่องห้วยช่องเขา” จนเมื่อจะบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์หรือสร้างบ้านแปงเมืองก็จะชักชวนกันออกมาเป็นกำลังหลัก รวมถึงเป็นที่พำนักของนายศรีธน ก่อนจะเป็นขุนอินทราและศรีมหาราชาผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช เมืองลังกาในปัจจุบันรู้จักกันในสถานะ “อำเภอลานสกา” การปะทะสังสรรค์ข้ามมหาสมุทรโดยตรงระหว่างนครศรีธรรมราชและศรีลังกาผ่านอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาโดยมีวรรณกรรมทำพระธาตุเป็นเครื่องมือในการนิยามความหมายนี้ นำมาซึ่งคำอธิบายแบบตายตัว (Stereotype) ว่าด้วยสิทธิธรรมของการเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา คุณค่าและความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์ ตลอดจนฉายภาพการสืบทอดและยืนยันการเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของพระพุทธศาสนา

นิกายเถรวาท ลังกาวงศ์ ผ่านการทำความเข้าใจบทบาทและการมีตัวตนที่ต่อเนื่องยาวนานของเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่พุทธปรินิพพานในวรรณกรรมทำพระธาตุหมวดพระนิพพานโสตร

1.2.2 การอ้างอิงเอาพุทธานุภาพและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเบื้องหลังของบุญญาธิการและความสำเร็จ วรรณกรรมทำพระธาตุหมวดพระนิพพานโสตรได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคัมภีร์มหาปรินิพพานสูตร โดยได้แทรกฉากการทำพระธาตุเข้าไปอธิบายเส้นทางของพระบรมสารีริกธาตุเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องและยืนยันการมีอยู่จริงของพระบรมสารีริกธาตุภายในองค์พระบรมธาตุเจดีย์ การปรากฏตัวบทในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทำให้การทำพระธาตุมีความหมายในทางศาสนาไปโดยปริยาย เป็นผลให้คำอธิบายถึงความสำเร็จในการทำพระธาตุของพญาศรีธรรมมาโคกราชเป็นเพราะพุทธานุภาพที่ได้ทรงตั้งจิตอธิษฐานและบุญตามคำอธิษฐานในทางพระพุทธศาสนา ดังข้อความในพระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวันที่ 1 ที่ได้บรรยายการตั้งจิตอธิษฐานของพญาศรีธรรมมาโคกราชก่อนจะตั้งเมืองไว้เป็นกาพย์ยานี 11 ว่า “เมื่อนั้นจึงพระบาท ธรรมโคกราชผู้ยิ่งใหญ่ใจดังจำนง แล้วพระองค์อธิษฐาน ข้าวตอกแลดอกไม้อธิษฐานให้วันมัสการ เดชะพระสมภาร จะได้ผ่านในพารา” (ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2528ก) พระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวันที่ 1, 2, 3 และ 4 ได้แสดงบุญญาธิการของพญาศรีธรรมมาโคกราชด้วยความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติผ่านพระอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาในบริบททางพระพุทธศาสนา โดยเมื่อทรงอพยพพราหมณ์หนีไข้จากเมืองเอวราชไปถึงเขาชาวปราบแล้ว ครั้นพระอินทร์ทราบด้วยจักขุญาณก็ปรารถนาจะให้พญาศรีธรรมมาโคกราช พบพระบรมสารีริกธาตุ จึงสั่งให้พระวิฆณุกรรมแปลงเป็นกวางไปลวงพราหมณ์สุริย์ ให้ตามไปจนพบดวงแก้วแล้วพาขึ้นถวายเป็นเหตุการณึ่งหนึ่งเมื่อทรงตั้งสัจอธิษฐานประกาศแก่เหล่าเทพดาจะตั้งบ้านตั้งเมืองนั้น แผ่นดินทุกทิศผลิดาสน์ของพระอินทร์ก็แข่งกระดังงาขึ้น พระอินทร์จึงโปรดให้พระมาตุลีลงไปช่วย พระมาตุลีได้ขอให้ท้าวท้าวขึ้นมาช่วยอีกแรง ท้าวท้าวแปลงรูปเป็นนาคเจ็ดหัวเจ็ดหางเลื้อยวนรอบหาดทรายแก้วพญาศรีธรรมมาโคกราช จึงรับสั่งให้เหล่าเสนาปักเขตเมืองตามรอยเลื้อยของท้าวท้าวขึ้นนั้น

1.2.3 การเดินทางของฝูงคนและศรัทธาชนนอกปกครองมาช่วยเหลือในการทำพระธาตุ ในหมวดพระนิพพานโสตร ได้แสดงภาพความเป็นเครือข่ายของศรัทธาชนขนาดใหญ่ผู้เป็นแรงสนับสนุนหลักทั้งก่อนขณะ และหลังการทำพระธาตุ รวมถึงเจ้ากนกภาษาในฐานะศรัทธาชนนอกปกครองของพญาศรีธรรมมาโคกราช เช่น ตอนหนึ่งในพระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวันที่ 4 ที่แต่งเป็นกาพย์ฉก 16 บรรยาย เมื่อเจ้ากนกภาษาเป็นผู้ประกอบพิธีชุดพระบรมสารีริกธาตุพร้อมกับศรัทธาชนที่ในตัวบทใช้ว่า “ฝูงคน” ว่า “บัดเดียวเจ้ากนกภาษา ทูลแก่พระยา งดไว้ก่อนหว่านข้าวไท เอากระแจะมาห่มคลุมใน แล้วพร้อมกันไป หาที่ภูมิชัยขอบกล จึงพระอรหันต์เล็กยก เห็นทักขิณบน จึงถามฝูงคนทั้งหลาย

เจ้ากาภาษานาย เห็นกันอันหมาย เป็นที่สบายพระทัย” (ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2528ข)

1.2.4 เครื่องนมัสการมีค่าและหายากจากศรัทธาชนและการเป็นฐานทรัพยากรของเมือง การขับเคลื่อนความโอ้อำขององค์พระบรมธาตุเจดีย์รวมถึงอาคารบริวารน้อยใหญ่ในวรรณกรรมทำพระธาตุ ฉายภาพความเป็นเมืองที่มั่งคั่งผ่านอิฐ ปูน โลหะชนิดต่าง ๆ ตลอดไปจนหัตถงานและแรงงานหลายระดับ แม้ฉากพระวิษณุกรรมจะเข้ามาแทรกในบางช่วงตอนจนทำให้เรื่องทางเทคนิคเลือนรางไป แต่การตอกย้ำความศรัทธาของศรัทธาชนและคนเกณท์ ผ่านเรื่องเล่าของการทำพระธาตุอย่างต่อเนื่องกว่าร้อยปี ก็ทำให้กฤดาภินิหารของพระวิษณุกรรมเองหายไปจากความทรงจำเช่นกัน ภายหลังทำพระธาตุเสร็จแล้ว ชุดความรู้ว่าด้วยความมั่งคั่งนี้ก็ถูกถ่ายโอนไปเป็นปฏิบัติการของศรัทธาชนในรูปแบบเครื่องนมัสการมีค่าและหายาก หลักฐานเชิงประจักษ์ของชุดความรู้นี้ ปัจจุบันรักษาอยู่ในนครศรีธรรมราชพิพิธภัณฑสถานและคลังเครื่องพุทธบูชา วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร รวมถึงส่วนปลียอดองค์พระบรมธาตุเจดีย์ หรือที่ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 75 ออกชื่อว่า “ประทุมโกฏ” และ “แสงแก้ว”

เมื่อพิจารณาตัวบทโดยละเอียด จะเห็นเค้ารอยความสำคัญของการเป็นฐานทรัพยากรของนครศรีธรรมราช จะเห็นว่า การสร้างบ้านแปงเมืองซึ่งมักจะยุติลงที่การเป็น ‘เมืองร้าง’ ท้ายที่สุด ผู้ปกครองทั้งชุดเดิมและชุดใหม่ต่างยังคงกลับมาตั้งเมืองโดยยึดเอาหาดทรายแก้วเป็นชัยภูมิเดิม เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเกิดดัดบระหว่างการทำพระธาตุอย่างน้อย 4 ครั้ง นอกจากจะให้ความหมายของการเป็นทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมทางภูมิศาสตร์แล้ว การร้างลงของเมืองยังให้ภาพการฟื้นตัวของทรัพยากรโดยเฉพาะของป่าอันเป็นสินค้าต้องประสงค์ของต่างเมือง แม้ไม้ไผ่ ต้นโพธิ์ และต้นไทร ที่งอกขึ้นเป็นป่าดงสุ่มซากองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จนผ้าขาวอริยพงษ์กับสองมหาเถรพื้นเมืองต้องช่วยกันแผ้วถางดังที่ได้พรรณนาไว้ในพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 2 จะไม่ได้อยู่ในรายการสิ่งของต้องประสงค์จากเมืองคูคำ แต่เอกสารฉบับเดียวกันนี้ก็ระบุถึงคุณสมบัติของไม้จากป่าทางทิศใต้ว่ามีศักยภาพใช้สอยสำหรับทำกำแพงเมือง ประกอบกับภาพของการกลบนาที่มาพร้อมกับสำนวน “สร้างป่าเป็นนา” กินพื้นที่เป็นปริณทลโดยรอบของหาดทรายแก้ว ดังตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ 75 แสดงขอบเขตตั้งแต่คลองท่าเรือฝ่ายทักษิณเมือง ไปเอาคลองท่ามอนฝ่ายอุดรเมือง ฝ่ายบุรีไปเอาชะเลเค็มฝ่ายประจิมตั้งแต่กำแพงเมืองไปเอาภูเขาเขียวนาควน การสร้างป่าเป็นนาคือ ยืนยันการขยายฐานทรัพยากรจากของป่ามาเป็นข้าว และยังแสดงความพร้อมพอที่จะเป็นฐานให้กับทรัพยากรทั้งสองด้วยการมีส่วนตะวันตกของเมืองบริเวณลานสกาเป็นภูเขาเขียวแหล่งของป่าและพื้นที่กลบนาดังกล่าวแล้วเป็นแหล่งข้าว

2. การช่วงชิงความหมายของการทำพระธาตุระหว่างผู้ปกครองและศรัทธาชน

การทบทวนพลวัตของการบันทึกวรรณกรรมทำพระธาตุทำให้ทราบว่า วรรณกรรมทำพระธาตุมีการบันทึกและเผยแพร่อย่างน้อย 3 ยุคสมัย ได้แก่ 1) ยุคสมัยที่เนื้อหาความเป็นเอกเทศ (ก่อนเหตุการณ์ยอดพระเจ้าหัก ในพุทธศักราช 2190) 2) ยุคสมัยที่มีสถานะเป็นตำรากัลปนา (หลังเหตุการณ์ยอดพระเจ้าหัก ในพุทธศักราช 2190) และ 3) ยุคสมัยที่ผนวกเข้ากับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (ก่อนท่านปานบูรณะพระธาตุในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของเนื้อหาทำให้ความหมายของการทำพระธาตุในแต่ละยุคเปลี่ยนไป ความหมายของการทำพระธาตุในยุคแรกทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ยอดพระเจ้าหักเป็นของผู้ปกครอง เนื้อหาที่มีความเป็นเอกเทศและมีสถานะเป็นตำรากัลปนา ได้แทรกกระบวนการสร้างความหมายให้การทำพระธาตุเป็นการสร้างศูนย์อำนาจทางการเมืองผ่านการทำให้เรื่องของการทำพระธาตุกับการสร้างเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน การใช้พระนาม พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช การเสริมบุญญาบารมีด้วยหัวเมืองสิบสองนักษัตร การสร้างอำนาจครอบครองอาณาบริเวณที่เป็นอยู่ชั่วอู่อย่างชอบธรรมผ่านการกัลปนา เพื่อใช้การทำพระธาตุเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจนำ ในขณะที่ศรัทธาชน ได้ช่วงชิงความหมายของการทำพระธาตุในยุคต่อมาว่าเป็นการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ด้วยการการแทรกเรื่องเล่าลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและการบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา การอ้างเอาพุทธานุภาพและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเบื้องหลังของบุญญาธิการและความสำเร็จ การเดินทางของฝูงคนและศรัทธาชนนอกปกครองมาช่วยเหลือในการทำพระธาตุ เครื่องนมัสการมีค่าและหายากจากศรัทธาชนและการเป็นฐานทรัพยากรของเมือง เพื่อใช้พุทธประวัติ อำนาจเหนือธรรมชาติและความศรัทธาของฝูงคนเป็นเครื่องมือในการทำพระธาตุให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์การทำพระธาตุจากวรรณกรรมตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ในประเด็น ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมาย แสดงให้เห็นภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมหมวดตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช และพระนิพนธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของนาตยา คุปกุลกานท์ ที่วิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากเอกสารและตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช (นาตยา คุปกุลกานท์, 2549) และ นางศราญ ศรีชาย ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับผลการวิเคราะห์ในลักษณะของความหมายที่ตัวบทผลิตออกมา แล้ววิเคราะห์ซ้ำผลการวิเคราะห์นั้นเพื่อคลี่มอกระบวนการสร้างความหมายอีกชั้นหนึ่งจนได้ชุดความรู้ที่แทรกซ่อนอยู่เหนือตัวบท ทำให้การศึกษาวรรณกรรมทำพระธาตุเป็นการใช้ข้อมูลในเชิงวิเคราะห์

มากกว่าจะเชื่อตามตัวบทไปทั้งหมด (นงคราญ ศรีชาย, 2547) และจากการวิจัยนี้ตรงกับ ปริญา นวลเปียน ที่กล่าวว่าเป็นข้อมูลสนับสนุนแนวคิดเรื่องตัวตนของเมืองนครศรีธรรมราชที่เกิดขึ้นจากการผสมระหว่างอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจแล้วเชื่อมโยงเข้ากับอำนาจทางพุทธศาสนา (ปริญา นวลเปียน, 2558) ซึ่งการจัดกระทำข้อมูลทำให้สามารถวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมายของวรรณกรรมว่าด้วยตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราชออกได้เป็น 2 มิติ คือ มิติทางการเมือง และมิติทางศาสนา ซึ่งวรรณกรรมทำพระธาตุได้ให้ความหมายในลักษณะของการชี้สถานะของเมืองนครศรีธรรมราชว่าเป็นศูนย์กลางของมิติทั้งสอง โดยจะสังเกตว่าชุดความรู้ที่เกิดขึ้นจากความหมายของผู้ปกครองพยายามจะผนวกสองมิตินี้เข้าด้วยกัน เช่น ชุดความรู้ว่าด้วยการทำให้เรื่องของการทำพระธาตุกับการสร้างเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน เป็นต้น ในขณะที่ชุดความรู้ที่เกิดขึ้นจากความหมายของศรัทธาชนพยายามกีดอำนาจนำออกไปด้วยการอ้างเอาพุทธานุภาพและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเบื้องหลังของบุญญาธิการและความสำเร็จ การเดินทางของฝูงคนและศรัทธาชนนอกปกครองมาช่วยเหลือในการทำพระธาตุ เครื่องนมัสการมีค่าและหายากจากศรัทธาชนและการเป็นฐานทรัพยากรของเมือง เป็นต้น ดังจะเห็นว่า ท่ามกลางการมองพระธาตุแบบองค์รวมที่เกิดจากการผสมระหว่างอำนาจการเมือง เศรษฐกิจ และพุทธศาสนานั้น มีชุดความรู้ดังผลการวิจัยนี้เป็นเส้นแบ่งความหมาย ซึ่ง ภัคพดี อยู่คงดี กล่าวไว้ว่า พระธาตุเป็นศูนย์กลางทางการเมืองปกครองและศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเคยได้รับการพูดถึงในวงวิชาการมาบ้างแล้ว (ภัคพดี อยู่คงดี, 2547) แต่ก็ยังไม่มีกรกล่าวถึงเบื้องหลังและกระบวนการเกิดขึ้นของสถานะเหล่านั้นอย่างมากพอ ดังนั้น การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์วรรณกรรมทำพระธาตุให้เห็นกระบวนการสร้างความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมายในงานวิจัยฉบับนี้ จึงถือเป็นข้อมูลสนับสนุนและเพิ่มน้ำหนักให้กับข้อเสนอเหล่านั้น อนึ่ง ประเภทของเอกสารและวรรณกรรมทำพระธาตุได้ปรากฏอยู่ในตำนานต่าง ๆ นี่มีนัยสำคัญต่อการรับรองความหมาย กล่าวคือ วรรณกรรมประเภทตำนานและพงศาวดารซึ่งมีสถานะเป็นเอกสารทางราชการรับรองความหมายให้กับการสร้างศูนย์กลางทางการเมืองปกครอง ในขณะที่พระนิพนพานโสทรซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนารับรองความหมายให้กับการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น การปรากฏการทำพระธาตุอยู่ในเอกสารประเภทใดจึงอาจสื่อแสดงความหมายและชี้ตัวเจ้าของความหมายได้ในเบื้องต้น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า วรรณกรรมทำพระธาตุแต่ละฉบับมีอัตลักษณ์ด้านเนื้อหาที่แตกต่างกัน โดยทั้ง 13 ฉบับ สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามการให้ความหมายของเนื้อหา ได้แก่ วรรณกรรมทำพระธาตุกลุ่มความหมายของการสร้างศูนย์กลางทางการเมืองปกครอง 9 ฉบับ

และวรรณกรรมทำพระธาตุกลุ่มความหมายของการสร้างศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา 4 ฉบับ การที่ความหมายและชุดความรู้ถูกผลิตสร้างขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ นำไปสู่เงื่อนไขในการช่วงชิงความหมายของกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม การแย่งยึดความหมายกันไปมาส่งผลกระทบต่อระบบความคิด ความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนไปตราบนานเท่าที่อำนาจแห่งวาทกรรมกำลังทำงาน จึงอาจกล่าวได้ว่า “วรรณกรรมทำพระธาตุ” เท่ากับ “วาทกรรมทำพระธาตุ” การวิจัยนี้เป็นความพยายามของผู้วิจัยในการจัดกระทำข้อมูลเพื่อเตรียมตัวบท และการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ความหมาย ชุดความรู้ และการช่วงชิงความหมายของวรรณกรรมทำพระธาตุ บทพรรณนาวิเคราะห์จากผลการวิจัยจึงอาจเป็นวรรณกรรมทำพระธาตุขึ้นมาเองอีกฉบับ ซึ่งต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อนการให้สอย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ เรื่อง “วาทกรรมทำพระธาตุ: สังเวียนวรรณกรรมว่าด้วยตำนานและพงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช” มีสถานะเป็นโครงการวิจัยย่อยในแผนงานวิจัย “การสังเคราะห์รูปแบบการแปลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการสร้างสรรค์สังคมแห่งความปกติใหม่” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2505). รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. (2558). 100 ปี สถาปนาพระอารามหลวง พ.ศ. 2458 - 2558 วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. นครศรีธรรมราช: อักษรการพิมพ์.
- นงคราญ ศรีชาย. (2547). วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร: กรณีศึกษาเกี่ยวกับการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช. ใน กรมศิลปากร (บรรณาธิการ). ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช (หน้า 187-197). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- นาคยา คุปกุลกานท์. (2549). วิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารและตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- บัณฑิต ลีวัชชัยชาญ. (2560). ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

- ปริญญา นวลเปียน. (2558). ความรู้และอำนาจในเรื่องเล่า. ใน คชาวุฒิ เกนุ้ย (บรรณาธิการ),
ตำนานและเรื่องเล่าปรัมปราท้องถิ่นภาคใต้: อัตลักษณ์ วัฒนธรรม อำนาจ และการ
ต่อต้าน ในประวัติศาสตร์ความเป็นไทย (หน้า 4-13). กรุงเทพมหานคร: ยิปซี กรู๊ป.
- ภักพดี อยู่คงดี. (2547). นครศรีธรรมราช ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 - 23 (ร่วมสมัยสุโขทัย -
อยุธยา). ใน กรมศิลปากร (บรรณาธิการ). ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช
(หน้า 85-104). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. (2552). ตำนานและพงศาวดาร ในประวัติศาสตร์แหลมทอง.
กรุงเทพมหานคร: ยิปซี.
- ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยปุ่น.
(2528ก). พระนิพนธ์ไตร (สำนวนที่ 1). กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- _____. (2528ข). พระนิพนธ์ไตร (สำนวนที่ 4). กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.